

בלק - "אשר לא יקווה לאיש": התנהגות גאולתית

השיחה: לקוטי שיחות חלק י"ח, שיחה ד' לפרשת בלק • siha.beiyoune@loubavitch.fr

לפרשתנו, העוסקת בתקופה הקרובה לכניסה לארץ-ישראל, כשבני ישראל עמדו ליד ירדן יריחו (שהיא השער לארץ ישראל), וכפי שלמדנו בפסוק האחרון של פרשת חוקת⁴.

מקור 2 - ההכנה לגאולה: לא לקוות לאף אחד - לבטוח רק בקב"ה

אכן, החידוש בתקופה זו שלפני ימות המשיח הוא, כלשון הנביא בהפטרה דידן: "אשר לא יקווה לאיש ולא ייחל לבני אדם" - היינו שבני ישראל לא יצטרכו להזדקק לאחרים ולסמוך על בני אדם, אלא הם ישענו אך ורק על הקב"ה.

וכפי שאומר הנביא ירמיה: "כֹּה אָמַר ה': אָרוּר הַגִּבֹּר אֲשֶׁר יִבְטַח בְּאָדָם, בְּרוּךְ הַגִּבֹּר אֲשֶׁר יִבְטַח בַּיהוָה וְהָיָה ה' מְבִטְחוֹ".

מקור 3 - "נטל מאת ה'": לבטוח רק בקב"ה ולא בדרכי הטבע

מובן, שהחידוש כאן אינו רק שאסור לסמוך על בני אדם כשמדובר בהנהגה האסורה על פי תורה, שזהו דבר האסור בכל הזמנים - גם אם לא היו אוחזים בהתחלת הגאולה...

החידוש כאן הוא, שגם אם בדרך-כלל, בדבדב עם הביטחון בקב"ה, יש צורך לעשות כלי בדרך הטבע - כדיוק לשון הכתוב "וברכך ה' אלקיך בכל אשר תעשה"⁵, הנה בזמן הגאולה לא יהיה צורך בכך, וכפי שנבאר תיכף.

וזהו בהתאם לפירוש רש"י על הפטרתנו על הפסוק "כטל מאת ה'": "ש[הטל] אין בא לעולם על ידי אדם ולא יבקשו פני אדם עליו, כך לא יקווה ישראל לעזרת איש כי אם בה".

מקור 4 - התכלית הוא לראות בטבע עצמו עזרתו של הקב"ה

אמנם, אין הכוונה שבזמן הגאולה הנהגת הטבע תתבטל, שלא יעבדו ויחיו רק באופן ניסוי; הכוונה היא שיהיה גלוי לעין כל שהנהגת הטבע היא מיוחדת בתכלית הייחוד עם אלוקות, עד כדי כך שהסיוע הבא דרך הנהגת הטבע לא יראה כעזרת איש, אלא יראה רק כעזרתו של הקב"ה - פשוטו כמשמעו!

מקור 5 - שני סוגי הנהגה: הטבע כמציאות והטבע כאמצעי אלוקי

ביאור הדבר יובן בהקדים, דהנה עשיית הכלי ("אשר תעשה") לקבלת ברכתו של הקב"ה יכולה להיעשות בשני אופנים:

(א) גם אם האדם יודע שהטבע אינו אלא "כגרזן ביד החוצב בו" שנשלט על ידי הקב"ה, בכל זאת, אפשר לחשוב שמאחר שהקב"ה ציווה בפועל לעשות כלי בדרך הטבע - אותו הכלי, **הטבע עצמו**, מקבל בכך חשיבות בעיני האדם.

(ב) האדם רואה בטבע **אמצעי בלבד** כדי לקיים רצון הבורא. במילים אחרות: הקב"ה ציווה שיש ללכת לעבודה, אז הוא הולך לעבודה - בלי לחשוב איך זה עובד בפועל... הטבע עצמו אינו תופס מקום, הוא רק אמצעי לקיים רצון הקב"ה.

³ היינו לפני שיהיה משיח ודאי - שאז לא יהיו מלחמות כלל; משא"כ בהפטרה דידן שמדובר על מלחמות שיתקיימו נגד העמים.

⁴ סוף פ' חוקת והתחלת פ' בלק: "וַיִּסְעוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּחַנּוּ בְּעַרְבוֹת מוֹאָב, מֵעֵבֶר לְיַרְדֵּן יְרֵחוֹ". וממשיך: "וַיֵּרָא בְּלֶק בֶּן צְפּוֹר אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה יִשְׂרָאֵל לְאֹמְרָיו".

⁵ ספרי על ראה טו, יח: "וּבְרַכְךָ ה' אֱלֹקֶיךָ": יָכוֹל יֵהָא יוֹשֵׁב בְּטֵל? תִּלְמוּד לומר: "בְּכָל אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה".

הערה למגיד השיעור: שיחה זו מיוסדת על התוועדת ש"פ בלק תשכ"ג, ונתבארו בה כמה נקודות נוספות על ההוראה ממהות חטא 'בעל בעור', ועוד. ותן לחכם ויחכם עוד.

הקדמה:

בפרשתנו מסופר איך בלק מלך מואב, אחרי שהבין שבני ישראל מנצחים באופן שאינו כדרך העולם, החליט להיוועץ בזקני מדיין מכיון שמושה, מנהיגם של ישראל, גדל שם. זקני מדיין אמרו לו שכוחו של משה (וישראל) הוא "בפיו". אז בלק החליט שגם הוא יילחם בישראל באמצעות "אדם שכחו בפיו" - הרי הוא בלעם.

בהמשך הפרשה מסופר בארוכה איך בלעם ניסה כמה פעמים לקלל את ישראל ולעורר את חמת הקב"ה עליהם ח"ו. בפועל, הקב"ה שינה סדרי בראשית כדי שבלעם לא יוכל לקללם. ולא רק שלא הצליח לקללם, אלא שנתן לישראל ברכות עצומות, והוא הכליל בדבריו גם רמזים ונבואות על תקופת ימות המשיח!

בסוף הפרשה מסופר על חטא 'בעל פעור': אחרי שבלעם לא הצליח לקלל את ישראל, הוא ניסה להפיל אותם דרך חטא עבודה זרה וזנות עם בנות מואב. לדאבונו זה אכן הצליח, והתחילה אז מגיפה בישראל - עד שעמד פינחס וקינא את שמו של הקב"ה.

בשיעור זה, נעמוד על הקשר בין ההפטרה לבין פרשת השבוע, הן מעשה בלק והן מעשה בעל פעור; וכל זה יוביל אותנו להוראה עוצמתית השייכת במיוחד לימינו אלה, לקראת ביאת המשיח, נאו!

מקור 1 - הקשר בין ההפטרה לפרשה: התחלת תקופה חדשה

איתא בשולחן ערוך ש"מפטירין בנביא מעניינה של הפרשה"¹. ויש עניין גם שיהיה "מעין" סיום² הפרשה בדווקא.

הפטרת הפרשה מספרת על התקופה לפני ימות המשיח:

וכך אומר הנביא מיכה: "וְהָיָה שְׂאֵרֵי יַעֲקֹב בְּקֶרֶב עַמִּים רַבִּים כְּטַל מֵאֶת ה' כְּרִבִּיבִים עָלָי עֹשֵׁב אֲשֶׁר לֹא יִקְוֶה לְאִישׁ וְלֹא יִיחַל לְבָנֵי אָדָם... וְהִכְרַתִּי כְּשִׁפִּים מִיָּדָךְ וּמַעֲוֹנָנִים לֹא יִהְיוּ לְךָ".

וממשיך הנביא מיכה: "עַמִּי זָכַר נָא מֶה יַעֲזֵב בְּלֶק מְלֶךְ מוֹאָב", היינו שמזכיר לבני ישראל שהקב"ה נמצא תמיד כאן עבורנו.

השייכות הכללית בין הפרשה להפטרה היא לכל לראש בכך שבהפטרה מוזכר הרי בלק באופן מפורש... ואם כן ברור שזה קשור לפרשתנו "בלק". אמנם, השייכות צריכה להיות גם עם **התוכן** הכללי של ההפטרה, ולא רק עם פסוק אחד בהפטרה...

אכן, יש שייכות בין תוכנם הכללי של ההפטרה ושל הפרשה:

תוכנה הכללי של ההפטרה עוסק בזמן **התחלת** הגאולה³, כשתהיינה ההכנות האחרונות לקראת הגאולה. וזהו בדומה

¹ שו"ע אדה"ז אורח חיים רפד, א: "המפטיר בנביא לא יפחות מכ"א פסוקים בשבת, ששבעה עולים לקרות בתורה וצריך שיפטיר בנביא ג' פסוקים כנגד כל אחד מהעולים. מפני שפעם אחת גזרו שמד על ישראל שלא יקראו בתורה וקראו בנביאים מענין הפרשה שבעה כנגד השבעה שהיו צריכים לקרות בתורה ולא היו פוחתין מג' פסוקים לכל אחד כמו שאין פוחתין בתורה והרי בין כולם כ"א פסוקים ואח"כ כשבתלה הגזרה וחזרו לקרות בתורה התקינו שיהא אחד קורא בנביא מענין הפרשה"

² בית יוסף או"ח רפג: "מה שאין מוציאין בשבת ב' ספרים [ספר שני יהיה קשור על מוסף השבת]... לפי שצריך להפטיר בכל שבת מעניינה של יום ואי קרינן בשל שבת אם כן יהא צריך להפטיר בסליק מיניה והיינו בשבת ואם כן יהיו כל ההפטרות מענין אחד."

גישה זו משתקפת במה שכותבים התוספות על דברי הגמרא (שבת לא, א) על הפסוק "והיה אמונת עתך" - ש"אמונת זה סדר זרעים" מפני שהיהודי "מאמין בחי העולמים וזורע".

היינו שהגם שהזריעה הוא עניין טבעי לגמרי, שעובד גם אצל לא־יהודים, וזהו הרי הטבע **שהקב"ה** בעצמו קבע, בכל זאת, יהודי לא זורע מכיון שעל פי טבע זה עובד, אלא רק מכיון שמאמין בהקב"ה! הטבע הוא רק **אמצעי** לקיים רצון הקב"ה⁶.

אכן, החילוק בין שני האופנים הוא לא רק **בהרגשת** מדת הבטחון (עד כמה האדם רואה בפועל את הקב"ה בפרנסתו), אלא יש בזה נפקא מינא גם בהנהגה בפועל של האדם:

כשנותנים מקום מרכזי לטבע, יכולה להיות צורה לעתים סתירה בין קיום התורה והמצוות ובין הפעולות בדרכי הטבע⁷, ועל האדם להילחם תמיד בנפשו הבהמית כדי להתגבר עליה.

משא"כ כשמחשיבים הטבע רק ל"אמצעי": אז, הטבע עצמו הוא חלק מעבודת הבורא ("בכל דרכיך דעהו"⁸), ולכן לא תיתכן סתירה בינו ובין מצווה אחרת, ואדרבה: "מצווה גוררת מצווה" - מצוות העיסוק בטבע תגרור קיום מצוות אחרות!

מקור 6 - "אומנות יצר הרע": להחשיב את הטבע כדי להוביל לחטא

לכאורה מה זה כבר משנה אם יהודי נותן מקום מרכזי לטבע? הרי בסופו של דבר, במעשה בפועל, מדובר באותו עיסוק!

והביאור בזה: הבעיה היא שהיצר הרע אינו בא מלכתחילה לשדל יהודי לעבור עבירה, אלא הכל מתחיל מ"חוט השערה": כפי שאומרת הגמרא (שבת קה, ב): "כך אומנתו של יצר הרע, היום אומר לו עשה כך ולמחר אומר לו עשה כך. עד שאומר לו עבוד עבודה זרה".

בתחלה, "היום", היצר הרע מעמיד פנים כמי שמסכים שהטבע לעולם לא יפריע לקיום התורה והמצוות, רק שמכיון שהתורה נותנת מקום וחשיבות לטבע - צריך להבין את הכל... אלא שסוף־סוף, "למחר", האדם עושה את דרכי הטבע עיקר.

בכלל, היצר הרע מרגיל בכך את האדם, לאט לאט, שיש להזדקק להסכמת היצר הרע והנפש הבהמית על כל דבר...

ולכן, הדרך להישמר כדבעי מתחבולות היצר הרע אינה על ידי עבודה על פי טעם ודעת - כי טעם ודעת נותנים מקום למציאות הטבע; אלא דווקא על ידי ביטול למעלה מטעם ודעת, באופן שאין לאדם שום מציאות מלבד הרצון העליון.

מקור 7 - חטא "בעל פעור": החיפוש אחר התענוגים, ותיקון פינחס

על פי זה יובן הקשר בין הפטרה לבין **סיום** פרשת בלק - חטא בעל פעור שעשו בני ישראל ושנענשו עליו במגיפה, עד שעמד פינחס וקינא את שם הקב"ה, וכך נעצרה המגיפה.

[נשאלת השאלה: חטא בעל פעור הוא לכאורה חטא נחות מאוד: האדם עושה פשוט את צרכיו לפני העבודה הזרה! איך אפשר ליפול כזה נמוך?! מה הדחף של האדם להתנהג באופן כה מעוות - היפך ההיגיון האנושי הכי בסיסי!]

⁶ במילים אחרות: אם הקב"ה היה מבקש ממנו לרקוד כדי שהאדמה תצמיח, הוא היה עושה זאת באותה מידה... אלא מאי - הקב"ה ביקש ללכת לעבודה - אז הולכים לעבודה. וממילא, כשהקב"ה אומר שאין ללכת לעבודה, אין שום דאגה כלל, מכיון שהעבודה היא רק **אמצעי** לברכת הקב"ה, ותו לא.

⁷ ולדוגמא: אם יאריך בתפלה - הוא עלול לאבד מוניטין בעסקיו וכדומה; אם יהדר בנתינת צדקה בריבוי - אולי יחסרו לו מעות להשקיע בעסק וכו'.

⁸ היינו שהפרנסה אינה רק כלי העוזר כדי לחיות ולעבוד את הקב"ה בקיום התורה והמצוות; הפרנסה עצמה וכל הטבע הם קיום רצונו של הקב"ה!

אכן, מבוואר בחסידות, ששורש חטא בעל פעור הוא הענקת חשיבות לתענוגות גשמיים - בעוד שהם בעצם רק "פסולת" התענוג שלמעלה⁹. ויסוד חטא זה מגיע דרך הענקת חשיבות להנהגה בדרכי הטבע, עד שמושקעים לגמרי בטבע!

והרי ה"ספרי" אומר שחטא בעל פעור קיים עד היום¹⁰... היינו שהמשיכה לתאוות העולם הזה עדיין קיימת, וזה ימשך "עד שיחיו המתים", ואז תאוות אלה ייפסקו לעד ולעולמים¹¹.

ולכן הכפרה על חטא זה היא על ידי מסירות־הנפש של פינחס, שהיתה **למעלה** מטעם ודעת (כפסק ההלכה ש"אין מורין לו"¹², היינו שהיה גם למעלה מהטעם ודעת ההלכתי!).

התיקון היה בכך שלא נתן חשיבות יתר לטעם ודעת, שמזה היה אפשר ליפול מטה מטה ח"ו, וכפי שהסברנו לעיל¹³.

מקור 8 - הוראה: הגאולה הכללית באה דרך הגאולה הפרטית, נאו!

ומכאן הוראה לימינו אלה - ימי הגלות האחרונים¹⁴: מאחר שכל העניינים שלעתיד תלויים במעשינו ועבודתנו במשך זמן הגלות - יש לנהוג עתה מעין (עכ"פ) הנהגה זו של "לא יקווה לאיש", ולא לייחס חשיבות לדרכי הטבע.

ועי"ז שכל אחד יצא מגלותו בדאגותיו הפרטיות בזה שיסמוך רק על הקב"ה ובכך יגיע ל"גאולה פרטית" שלו - ממילא תהיה לכולנו "גאולה כללית", על ידי משיח צדקנו, נאו!

⁹ בהתוועדות המקור לשיחה זו - ש"פ בלק תשכ"ג: "כמו שהפסולת של מאכל הגשמי ענינו הוא - שהמאכל מתברר ע"י הקרבים, והמובחר שבו נעשה דם בלב ומחיל את הגוף והפסולת נדחה לחוץ, כן ההשפעה שמלמעלה מתבררת ע"י המלאכים הנקראים קרבים, והמובחר שבו הוא התענוג המובחר (שנמשך בג"ע), ומהפסולת שבו - נשתלשלו התענוגים דעולם שלמטה הימנו וכן מעולם לעולם, ועד לעוה"ז, ועד להתענוגים הגשמיים, כסף וזהב כו'. וכשהאדם (שמצד מעלת מהותו, צריך להיות התענוג שלו בענינים רוחניים) מחשיב ומתענג ועד שעושה עיקר את התענוגים הגשמיים (שהם פסולת) - הרי זהו"ע פעור בדקות, שממנו נשתלשל עון פעור כפשוטו.

אילו היה מונח בעניני שכל - כראוי לאדם בר־שכל, שהתענוג שלו הוא בענינים רוחניים: שכל, מדות טובות וכיו"ב - הרי השכל עצמו מחייב שלא יה' מושקע בגשמיות, וכמארז"ל "הסתכל בשלשה דברים וכו': אבל בפועל, התענוג שלו הוא כמו של תינוק, שאין לו תענוג בעניני שכל ומדות טובות כו', ואפילו לא בקול ערב; התענוג שלו לשחק עם בוץ!"

עין שם בהמשך ההתוועדות, כ"ק אדמו"ר מסביר באותיות עבודה חזקות ענין "בעל פעור" וחומר המשיכה לתאוות עולם הזה.

¹⁰ ספרי במדבר, קלא: "ויכפר על בני ישראל - לכפר' לא נאמר כאן אלא 'ויכפר על בני ישראל' שעד עכשיו לא אז אלא עומד ומכפר עד שיחיו המתים".

¹¹ כדאי להשלים עם הרשימה הנפלאה (חוברת נ' - נמצאת במדור הוספות), המסבירה איך היה מקום בכלל לטעות בנתינת חשיבות לבעל פעור, והקשר לחטא המרגלים ולחטא עץ הדעת.

הרבי מסביר שם בעומק איך שכשאוכלים מאכל צריכים לא רק לקבל ממנו (תענוג) אלא גם להשפיע בו! הרבי מסביר גם שם למה דווקא פינחס שנולד מבת פותיאל היה התיקון (ולא **התשובה**) לחטא בעל פעור. עין שם באורך.

¹² גמרא סנהדרין פב, א: "כי אתא רב דימי אמר: בית דינו של חשמונאי גזרו: הבא על הנכרית חייב עליה משום נדה, שפחה, גויה, אשת איש. כי אתא רבין אמר: משום נדה, שפחה, גויה, זונה. אבל משום אישות - לית להו. ואידך: נשייהו ודאי לא מיפקרי. אמר רב חסדא: הבא לימלך - אין מורין לו.

...וירא פנחס בן אלעזר, מה ראה? - אמר רב: ראה מעשה, ונזכר הלכה. אמר לו: אחי אבי אבא, לא כך לימדתי ברדתך מהר סיני: הבעל את הנכרית קנאין פוגעין בו! - אמר לו: קריינא דאיגרתא איהו ליהוי פרונוקא. ושמואל אמר: ראה שאין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה' - כל מקום שיש חילול השם - אין חולקין כבוד לרב. רבי יצחק אמר רבי אליעזר: ראה שבא מלאך והשחית בעם".

¹³ לקהל מתקדם אפשר להוסיף: לכן התרחש מאורע זה סמוך לכניסה לארץ־ישראל: במדבר התקיימה הנהגה נסית, ובני־ישראל לא הזדקקו כלל לדרכי הטבע; ולקראת הכניסה לארץ־ישראל, שבה יהיה עליהם לעסוק בדרכי הטבע - היה צורך בהבהרה שאין לדרכי הטבע חשיבות משל עצמם.

כמובן שאפשר לקשר כ"ז לשיחת שלח ח"ד שלמדנו בשנים עברו, בהסברת טענת המרגלים "כביכול אפילו בעל הבית אינו יכול להוציא כליו"... הרבי מציין לשיחה הזאת בהערה 29 בשיחה דידן. ותן לחכם ויחכם עוד.

¹⁴ כדברי הרבי הקודם ש"כותלי הגלות כבר בויערים", היינו שמישיח מגיע כבר!